

خلاصه میریتی

چالش‌های حقوقی مواجهه دولت با کرونا

■ حمید قهوه چیان
دکترای حقوق عمومی

آن‌ها را «نوموس» نام‌گذاری کرده است. تزیس، فقط اعضای سازمانی را که «حکومت» می‌نامیم ملزم به انجام دستور می‌کند، درحالی‌که نوموس، همه اعضای جامعه را صرف نظر از کیستی آن‌ها، مکلف می‌سازد؛ از این رو باید عادلانه بودن هنجار توجیه شود. تزیس یا قوانین سیاسی، قواعد سازمان‌دهی است که اهداف مشخصی را دنبال می‌کند و بیشتر معطوف به کارآمدی و ایجاد نظم است. هایک بر همین اساس در مالیه عمومی، قاعده‌گذاری در خصوص درآمدهای دولت را (البته با تأکید بر مالیات‌ها) منسوب به نوموس و نظام هنجاری هزینه‌ها را تزیسی می‌داند. به این ترتیب با توجه به دسته‌بندی فوق شاید بتوان اقدامات و تصمیمات دولت را ارزیابی کرد و بر اساس آن، هنجارهای حاکم بر دولت و دستگاه‌های اجرایی از قبیل ساعات کار ادارات دولتی از جمله قواعد سیاسی و هنجارهای مربوط به عموم مردم از جمله قرنطینه شهرها را از مصادیق قواعد قضایی یا نوموسی دانست؛ اما نکته مهم این است که دولت به‌عنوان نماینده اراده ملت، قادر به برقراری تعادل بین کلان‌ارزش‌های جامعه از جمله عدالت، محدودیت‌های حاکم بر آزادی‌ها و نظم شود و در این خصوص، پاسخگویی عموم جامعه نیز باشد.

گام دوم: کرونا از زاویه حقوق اساسی

در بیان دکتر «محمد هاشمی»، از اساتید بنام این حوزه، حقوق اساسی در تضمین حقوق و آزادی‌ها و تحدید حکومت خلاصه می‌شود. بر این اساس در مبارزه با کرونا بحث صلاحیت، شناسایی نهادهای تصمیم‌گیر و تصمیم‌ساز، تعیین کیفیت اعمال اقتدار و نظام حقوقی حاکم، مهم‌ترین عناوینی خواهند بود که کارنامه حکومت را با توجه به کیفیت تعیین آن‌ها، ارزیابی می‌کنند. با عنایت به مطالب یادشده، می‌توان چند سناریوی محتمل برای مقابله دولت با کرونا را به شرح ذیل دسته‌بندی کرد:

کتاب «در هوای حق و عدالت»، قوام زندگی اجتماعی یا به «سلطه» است یا به «تراضی افراد» که در هر دو صورت، انسان‌ها زیر چتر قدرت برتر (حکومت یا دولت) به سر می‌برند و آن قدرت برتر در اجتماع مبتنی بر سلطه، خود را بدهکار کسی نمی‌داند، از همه مسئولیت می‌طلبد و خود، مسئول چیزی نیست. در این‌گونه جوامع، دولت خود را پدر جامعه می‌بیند؛ اما در جوامع مبتنی بر تراضی، قدرت برتر، خود را برآمده از اراده آزاد افراد می‌داند و از همین رو مسئول و پاسخگوی آن‌ها است. در چنین جوامعی، دولت به‌مثابه نماینده جامعه خواهد بود.

پرسش مطرح دیگر درباره نقش دولت در قبال کرونا از منظر حقوق و فلسفه این است که «آیا تصمیمات دولت در خصوص کرونا باید عادلانه باشد و به عبارت دیگر، اصولاً می‌توان صفتی را برای تصمیمات دولت در این مبارزه نفس‌گیر، بار کرد؟» از نظر «هایک»، هنجارها، یا قوانین سیاسی‌اند که وی آن‌ها را «تزیس» نامیده، یا قوانین قضایی‌اند که

روند فعلی نشان می‌دهد که هم و غم دستگاه‌های اجرایی در دوران کرونا اشتغال به وظایف حاکمیتی است و بر این اساس امور تصدی، زیربنایی و اجتماعی دولت تحت تأثیر جریان مذکور قرار گرفته است. از سوی دیگر و از نگاه حقوق اداری، در موارد بحران، تعارض صلاحیت‌ها به‌ویژه صلاحیت مثبت و منفی نهادهای حکومتی ذی‌ربط دامن‌گیر نظام اداری بوده، در این شرایط نیز اجتناب ناپذیر می‌نماید.

شیوع بیماری کووید-۱۹ اواخر سال آغاز شد؛ ولی زمان پایان آن مشخص نیست؛ برخی می‌گویند این مهمان ناخوانده شاید تا شهریور هم باقی بماند و البته پیش‌بینی‌های بدبینانه‌تری نیز مطرح است. در این میان بازار تحلیل درباره ابعاد مختلف کرونا گرم است؛ اما هنوز، وسعت، کیفیت و اثرات آتی این ابر چالش دنیا، نامشخص است و احتمال ارائه تحلیل‌های واقع‌بینانه و جامع، هنوز سخت و دست‌نیافتنی به نظر می‌رسد.

کرونا با لنز حقوقی

از زاویه دید حقوقی، مسائل متعددی در مواجهه با کرونا قابل شناسایی است. ناتوانی یک طرف یا طرفین رابطه حقوقی در ایفای تعهد، جرم‌انگاری‌های جدید مجرمین کرونایی و جرائم مربوط به آن‌ها، تعزیرات در خصوص مشاغل آزاد و تخلفات حرفه‌ای، تأثیر این بحران بر تحریم‌های بین‌المللی و تعلیق تعهدات بین‌المللی از جمله این موارد است. رخداد اخیر همچنین بر اهمیت بخشی از بررسی‌های حقوقی در خصوص سلامت تأکید می‌کند که با عنوان «رشته حقوق سلامت عمومی» انجام می‌شود. بر این اساس، موضوع این یادداشت بررسی ابعاد حقوقی مواجهه دولت با کرونا در ایران است و از آنجایی که برای بررسی درباره رویکرد سیاسی و حقوقی کرونا ابعاد گوناگونی وجود دارد، این موضوع در سه گام ذیل طرح بحث می‌شود.

گام نخست: کرونا از زاویه فلسفه و حقوق

هجوم کرونا به دنیا، مجالی برای دفاع مجدد از نظریه دولت (حداقلی) و اقتدار در زندگی اجتماعی ایجاد کرد. نقش و کارکرد دولت با توجه به کیفیت زندگی اجتماعی متفاوت خواهد بود؛ چنانچه در عمل نیز شاهد عملکرد متنوع کشورها در خصوص کرونا بوده‌ایم. بر اساس نظر دکتر «محمدعلی موحد» در